

วิเคราะห์การปรับใช้การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา
ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของไทย

หลังจากที่ได้ทราบถึงแนวความคิดและวิวัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา (บทที่ 2) และแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาในระบบกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ที่สำคัญ (บทที่ 3) แล้ว ในบทนี้จะได้นำแนวความคิดที่ได้มาวิเคราะห์กับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งในระบบกฎหมายไทย โดยจะแยกศึกษาเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้ 1. การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาในระบบกฎหมายไทย 2. การนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้กับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของไทย ทั้งในวิธีพิจารณาสามัญและวิธีพิจารณาวินิจฉัยในศาลชั้นต้น 3. การนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้กับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีประเภทอื่น ได้แก่ คดีแรงงาน และ 4. กรณีศึกษา ซึ่งจะพิจารณาถึงการใช้สื่อ video conferencing ในการสืบพยานบุคคล และการใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยาน

1. การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาในระบบกฎหมายไทย

ในระบบกฎหมายไทยนั้นบทบัญญัติที่เป็นหลักของกฎหมายวิธีพิจารณาความ ก็คือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งนอกจากกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งแล้ว ยังนำไปใช้กับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา¹ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้า

¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 บัญญัติว่า “วิธีพิจารณาข้อใดซึ่งประมวลกฎหมายนี้มีได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่พอจะใช้บังคับได้”.

ระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539² เป็นต้น หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อวิธีพิจารณาคดีประเภทต่าง ๆ ในระบบกฎหมายไทย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนี้มีทั้งสิ้น 323 มาตรา³ แบ่งออกเป็น 4 ภาค ได้แก่

ภาค 1 : บททั่วไป (มาตรา 1 – 169)

ภาค 2 : วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น (มาตรา 170 – 222)

ภาค 3 : อุทธรณ์และฎีกา (มาตรา 223 – 252)

ภาค 4 : วิธีการชั่วคราวก่อนพิพากษาและการบังคับคดีตามคำพิพากษาและคำสั่ง (มาตรา 253 – 323)

เมื่อได้พิจารณาบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนี้แล้ว พบว่า ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีนั้นได้นำทั้งรูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาและการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรมาใช้ควบคู่กันไป โดยมีความแตกต่างกันไปในแต่ละขั้นตอน

ในที่นี้จะขอกล่าวถึงวิธีพิจารณาสามัญในศาลชั้นต้นซึ่งเป็นกระบวนการปกติในการดำเนินคดีแพ่ง โดยแยกอธิบายออกเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ได้แก่ 1. การเริ่มต้นคดี 2. การพิจารณาคดี และ 3. การพิพากษาคดี ดังนี้

1) ขั้นตอนการเริ่มต้นคดี

ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ การฟ้องคดีต่อศาล มาตรา 172 วรรคหนึ่ง กำหนดให้โจทก์ (ผู้ฟ้องคดี) ฟ้องคดีด้วยการทำเป็นหนังสือยื่นต่อศาล และเมื่อได้ส่งหมายเรียกและคำฟ้องให้จำเลย (ผู้ถูก

² พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539 มาตรา 26 บัญญัติว่า “กระบวนการพิจารณาในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้และข้อกำหนดตามมาตรา 30 ในกรณีที่ไม่มีบทบัญญัติและข้อกำหนดดังกล่าว ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับโดยอนุโลม”.

³ มาตราต่าง ๆ ที่จะกล่าวต่อไปนี้หมายถึงมาตราตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.

ฟ้อง) แล้ว ก็กำหนดให้จำเลยทำคำให้การเป็นหนังสือยื่นต่อศาลเช่นเดียวกัน ตามมาตรา 177 วรรคหนึ่ง

จึงเห็นได้ว่า ในขั้นตอนการเริ่มต้นคดีนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักฐานและความแน่นอนชัดเจนในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ซึ่งในทางปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นคำฟ้อง คำให้การ การแก้ไขคำฟ้องหรือ คำให้การ ศาลจะกำหนดให้คู่ความต้องทำเป็นหนังสือยื่นต่อศาล

2) ขั้นตอนการพิจารณาคดี

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการถกเถียงกันของคู่ความซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของศาล เป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่คำพิพากษาที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แยกพิจารณาออกเป็น 2 ส่วน คือ

- การชี้สองสถาน หลังจากผ่านขั้นตอนการเริ่มต้นคดีแล้วศาลจะทำการชี้สองสถาน โดยศาลจะตรวจคำคู่ความและคำแถลงของคู่ความ และสอบถามคู่ความทุกฝ่ายถึงข้ออ้าง ข้อเถียง และพยานหลักฐานที่จะยื่นต่อศาลว่าฝ่ายใดยอมรับหรือโต้แย้งข้ออ้าง ข้อเถียงนั้นอย่างไร แล้วกำหนดประเด็นข้อพิพาท และกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดนำพยานหลักฐานมาสืบในประเด็นใด ก่อนหรือหลังก็ได้ ตามมาตรา 183 วรรคหนึ่ง

จึงเห็นได้ว่า ในขั้นชี้สองสถานนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาเป็นหลักโดยการสอบถามคู่ความทุกฝ่ายเพื่อกำหนดประเด็นข้อพิพาท แห่งคดี

ทั้งนี้ในทางปฏิบัติ คู่ความแต่ละฝ่ายจะเสนอพยานหลักฐานต่าง ๆ จำนวนมาก เพื่อสนับสนุนข้อกล่าวอ้างหรือข้อต่อสู้ของตน เนื่องจากศาลมักจะไม่ได้แสดงบทบาทเชิงรุกให้คู่ความรับกันในเรื่องหรือพยานหลักฐานที่ไม่สำคัญ หรือให้ต่อสู้กันเฉพาะในประเด็นที่สำคัญหรือพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นแห่งคดีเท่านั้น จึงทำให้คดีมีประเด็นข้อพิพาทหรือพยานหลักฐานที่ต้องนำสืบมากเกินไปจนความจำเป็น ต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินกระบวนการมากขึ้นตามไปด้วย

- การสืบพยานหลักฐาน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งวางหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ไว้ว่า ผู้ใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงใด ผู้นั้นย่อมมีหน้าที่ในการนำสืบถึงข้อเท็จจริงนั้น หรือเป็นไปตามหลักที่ว่า “ผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นนำสืบ” ตามมาตรา 84 วรรคหนึ่ง โดยในการสืบพยานหลักฐานนี้คู่ความฝ่ายนั้น ๆ สามารถอ้างอิงเอกสารฉบับใดหรือคำเบิกความของพยานคนใด หรือให้ศาล

ตรวจบุคคล วัตถุ สถานที่ หรืออ้างถึงความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่ศาลตั้ง เพื่อเป็นพยานหลักฐานสนับสนุนข้ออ้างหรือข้อเถียงของตน ตามมาตรา 88 วรรคหนึ่ง

จึงเห็นได้ว่า ในชั้นนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาได้ทั้งด้วยวาจาและด้วยลายลักษณ์อักษร

โดยปกติในคดีแพ่งนั้นจะให้ความสำคัญกับพยานเอกสารเป็นอย่างมาก แต่ในการนำสืบพยานเอกสาร หรือพยานวัตถุก็จะนำสืบเข้าสู่สำนวนผ่านทางพยานบุคคล โดยให้พยานบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับพยานเอกสารหรือพยานวัตถุได้รับรองความถูกต้องของพยานเอกสารหรือพยานวัตถุนั้น ๆ และในการนำสืบพยานบุคคลนี้จะต้องมาเบิกความต่อศาลด้วยวาจา อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นนี้

อย่างไรก็ตามในกรณีพยานบุคคลที่มาเบิกความเป็นพยานที่มีข้อความต้องเบิกความจำนวนมาก หรือเกี่ยวกับเรื่องทางวิชาการหรือทางเทคนิคที่มีความสลับซับซ้อน หากให้มาเบิกความตอบคำถามของคู่ความฝ่ายที่อ้างพยานนั้นก็ต้องใช้เวลาเบิกความนานมาก จึงได้มีการนำบันทึกคำเบิกความของพยานที่จะเข้าเบิกความต่อศาลมาชี้แทนการตอบข้อซักถามของพยานนั้น อันเป็นการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรมาปรับใช้ในชั้นตอนนี้⁴

3) ขั้นตอนการพิพากษาคดี

ชั้นตอนนี้เป็นอำนาจโดยเฉพาะของศาล ซึ่งโดยหลักแล้วคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลต้องทำเป็นหนังสือ แต่ในบางกรณีศาลมีอำนาจทำคำสั่งหรือพิพากษาคดีได้ด้วยวาจา ตามมาตรา 141 วรรคหนึ่ง และวรรคสาม กล่าวคือ

มาตรา 141 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลให้ทำเป็นหนังสือและต้องกล่าวหรือแสดง

- (1) ชื่อศาลที่พิพากษาคดีนั้น
- (2) ชื่อคู่ความทุกฝ่ายและผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้แทน ถ้าหากมี
- (3) รายการแห่งคดี
- (4) เหตุผลแห่งคำวินิจฉัยทั้งปวง
- (5) คำวินิจฉัยของศาลในประเด็นแห่งคดีตลอดทั้งค่าฤชาธรรมเนียม”

⁴ ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน วันทนา วิริยะแพทย์สม, “การใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานในคดีแพ่ง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2544).

มาตรา 141 วรรคสาม บัญญัติว่า “ในกรณีที่ศาลมีอำนาจทำคำสั่งหรือพิพากษาคดีได้ด้วยวาจา การที่ศาลจะต้องทำรายงานเกี่ยวกับคำสั่งหรือคำพิพากษานั้น ไม่จำเป็นต้องจัดแจ้งรายการแห่งคดีหรือเหตุผลแห่งคำวินิจฉัย แต่เมื่อคู่ความฝ่ายใดแจ้งความจำนงค์ที่จะอุทธรณ์หรือได้ยื่นอุทธรณ์ขึ้นมา ให้ศาลมีอำนาจทำคำสั่งชี้แจงแสดงรายการข้อสำคัญ หรือเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยกลับไว้กับบันทึกนั้น ภายในเวลาอันสมควร”

อาจกล่าวได้ว่าในขั้นตอนนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรเป็นหลัก โดยการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาเป็นเพียงข้อยกเว้นในบางกรณี

จึงเห็นได้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนี้ได้นำทั้งการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาและด้วยลายลักษณ์อักษรมาใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาสมผส่วนกันไปในแต่ละขั้นตอน

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของไทยยังคงมีความยุ่งยาก สลับซับซ้อน ซึ่งเกิดจากการนำรูปแบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาทั้งสองหลักมาใช้ยังไม่เหมาะสมเท่าที่ควรจึงทำให้เกิดปัญหาความล่าช้าในการดำเนินกระบวนการพิจารณา

2. การนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้กับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งของไทย

ในหัวข้อนี้จะได้วิเคราะห์การปรับใช้การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่ง โดยแบ่งพิจารณาออกเป็น 1. วิธีพิจารณาสამัญในศาลชั้นต้น และ 2. วิธีพิจารณาวินิจฉัยในศาลชั้นต้น

2.1 วิธีพิจารณาสามัญในศาลชั้นต้น

วิธีพิจารณาสามัญในศาลชั้นต้นในคดีแพ่งเป็นกระบวนการพิจารณาของคดีส่วนใหญ่ที่มีการฟ้องร้องต่อสู้คดีกัน ซึ่งกระบวนการพิจารณานี้ประกอบไปด้วยขั้นตอนต่าง ๆ หลายขั้นตอน และมีคดีหลากหลายประเภท รวมทั้งพยานหลักฐานที่ใช้ในการนำสืบก็มีหลายลักษณะ ดังนั้นในการพิจารณานำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในวิธีพิจารณาสามัญในศาลชั้นต้นนี้จะขอแยกอธิบายออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

2.1.1 การนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้กับขั้นตอนต่าง ๆ

จะแยกพิจารณาเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ได้แก่ 1. การเริ่มต้นคดี 2. การพิจารณาคดี และ 3. การพิพากษาคดี

2.1.1.1 ขั้นตอนการเริ่มต้นคดี

การนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรมาใช้ ในการทำคำฟ้อง คำให้การ เป็นหนังสือ นั้น เห็นว่าเหมาะสมตามความสำคัญของขั้นตอนนี้แล้ว ทำให้คู่ความแต่ละฝ่ายได้ทราบถึงข้ออ้าง ข้อเถียง และเนื้อหาสาระแห่งคดี อีกทั้งเพื่อเป็นหลักฐานและความแน่นอน ชัดเจนในการเริ่มต้นคดี

นอกจากนี้การแก้ไขคำฟ้องหรือคำให้การก็ต้องยื่นคำร้องต่อศาลเป็นหนังสือ เช่นเดียวกัน ทั้งนี้หากเป็นการแก้ไขที่เป็นสาระสำคัญ⁵ ก็ควรทำด้วยลายลักษณ์อักษรดังกล่าว ข้างต้น เพราะอาจมีผลให้เนื้อหาสาระแห่งคดีเปลี่ยนแปลงไป

แต่ถ้าเป็นการแก้ไขข้อผิดพลาดเล็กน้อยหรือข้อผิดพลาดเล็กน้อยในคำฟ้องหรือคำให้การ ตามมาตรา 180 กำหนดให้ทำเป็นคำร้องยื่นต่อศาล อันเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษร หากศาลหรือคู่ความพบข้อผิดพลาดดังกล่าวในวันขึ้นฟ้องหรือวันนัดพิจารณา เช่นการพิมพ์ตัวอักษรหรือตัวเลขผิดพลาด กฎหมายควรเปิดช่องให้คู่ความสามารถแถลงด้วยวาจาขอแก้ไขข้อผิดพลาดนั้นได้ในระหว่างพิจารณาคดี เพื่อความสะดวกรวดเร็วแก่ทุกฝ่าย ถ้าคู่ความต้องทำคำร้องขอแก้ไขคำฟ้องหรือคำให้การยื่นต่อศาลในระหว่างพิจารณาหรือในภายหลัง ก็จะทำให้ศาลต้องมาเสียเวลาพิจารณาอีกครั้ง และคู่ความก็ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ

2.1.1.2 ขั้นตอนการพิจารณาคดี

ในชั้นพิจารณาคดี อาจแยกพิจารณาดังนี้

1) ในชั้นการขึ้นฟ้องศาล แม้ศาลจะใช้การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาโดย สอบถามคู่ความเพื่อกำหนดประเด็นข้อพิพาทก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติแล้วศาลให้ความสำคัญกับการสอบถามคู่ความไม่มาก ทำให้คดีโดยส่วนมากมีการกำหนดประเด็นข้อพิพาทหรือสืบพยานหลักฐานโดยไม่จำเป็น ซึ่งหากได้มีการสอบถามกันอย่างจริงจังแล้ว ประเด็นข้อพิพาทบางประเด็นหรือพยานหลักฐานบางอย่างอาจรับกันได้ ก็ไม่ต้องเสียเวลาดำเนินกระบวนการพิจารณาในส่วนนี้

⁵ ต้องเกี่ยวข้องกันพอที่จะรวมการพิจารณาและชี้ขาดตัดสินเข้าด้วยกันได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 179 วรรคสาม

หากศาลให้ความสำคัญในขั้นนี้โดยสอบถามคู่ความอย่างจริงจัง กำหนดประเด็นข้อพิพาทเฉพาะที่เป็นปัญหาข้อโต้เถียง ประเด็นใดไม่จำเป็นก็ไม่ต้องนำเสนอ หรือคู่ความแต่ละฝ่ายสามารถรับข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้หรือไม่ ก็จะทำให้มีเฉพาะประเด็นและพยานหลักฐานที่สำคัญที่ต้องนำเสนอ ใช้เวลาในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีไม่มากเกินไปเกินความจำเป็น ทั้งนี้การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาจะทำให้เกิดประโยชน์ได้ดียิ่งกว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรด้วยการตรวจสอบเฉพาะเอกสารที่คู่ความนำเสนอต่อศาล

2) การสืบพยานหลักฐาน ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าในชั้นสืบพยานในศาลไทยนั้น จะให้พยานบุคคลมาเบิกความต่อศาลถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ และให้รับรองความถูกต้องของพยานเอกสารหรือพยานวัตถุเพื่อเข้าสู่สำนวนศาล ซึ่งเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา ก่อให้เกิดผลดีที่ศาลได้สัมผัสกับพยานโดยตรงโดยศาลจะได้พิจารณาความน่าเชื่อถือของพยานปากนั้น ๆ และคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งสามารถถามค้านพยานดังกล่าวได้อันเป็นลักษณะสำคัญและข้อดีของการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา

แต่ในกรณีที่ข้อความที่พยานจะมาเบิกความนี้เป็นข้อความที่มีจำนวนมาก หรือเป็นข้อมูลทางวิชาการมีความสลับซับซ้อน การซักถามพยานของคู่ความฝ่ายที่อ้างอาจต้องใช้เวลานานมาก การนำบันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานอันเป็นการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรมาใช้จึงมีความเหมาะสม ดังเช่นวิธีพิจารณาในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง หรือศาลภาษีอากรกลาง เป็นต้น และได้มีการใช้บันทึกคำเบิกความนี้บ้างแล้วในคดีแพ่ง

อาจกล่าวได้ว่าในชั้นสืบพยานนี้ สามารถนำทั้งการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาและด้วยลายลักษณ์อักษรมาใช้อย่างผสมผสานกันเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการดำเนินกระบวนการพิจารณามากที่สุด ซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทคดี ลักษณะและวัตถุประสงค์ในการนำเสนอพยานหลักฐานนั้น ๆ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

3) การยื่นคำขอหรือคำแถลงต่าง ๆ ในระหว่างการพิจารณาคดี แม้ตามมาตรา 21 (1) ได้บัญญัติให้ศาลมีอำนาจที่จะยอมรับคำขอหรือคำแถลงที่คู่ความได้ทำในศาลด้วยวาจาได้ แต่ในทางปฏิบัติศาลมักจะสั่งให้คู่ความที่ประสงค์จะยื่นคำขอหรือคำแถลงนั้นยื่นเป็นหนังสือต่อศาล ซึ่งการที่คู่ความต้องทำคำขอหรือคำแถลงเป็นหนังสือดังกล่าวทำให้ต้องเสียเวลามากขึ้น เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี การยื่นคำขอหรือคำแถลงต่าง ๆ นี้

ศาลควรให้คู่ความสามารถแถลงด้วยวาจาได้และศาลก็มีคำสั่งในเรื่องดังกล่าวได้ทันที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมาตรา 21⁶

2.1.1.3 ขั้นตอนการพิพากษาคดี

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าในขั้นตอนนี้ศาลได้มีคำสั่งหรือพิพากษาคดีโดยทำเป็นลายลักษณ์อักษร เห็นว่าเหมาะสมแล้ว เพื่อจะได้เป็นหลักฐานในการดำเนินคดีแพ่งนั้น ๆ หากมีปัญหาหรือข้อสงสัยในภายหลังก็สามารถนำกลับมาตรวจสอบได้

2.1.2 การนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ตามลักษณะประเภทคดีและพยานหลักฐาน

คดีแพ่งนั้นประกอบไปด้วยคดีหลากหลายประเภทด้วยกัน เช่น ผิดสัญญา ละเมิด เป็นต้น ซึ่งคดีแต่ละประเภทจะมีประเด็นข้อพิจารณาที่แตกต่างกันไป พยานหลักฐานที่ใช้ในการนำสืบก็จะมี ความแตกต่างเช่นเดียวกัน ในการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในแต่ละคดีจึงมีข้อที่น่าพิจารณาดังนี้

1) ในคดีที่ต้องนำพยานบุคคลมาเบิกความต่อศาลเพื่อเล่าข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับมูลเหตุแห่งคดี ดังเช่นคดีละเมิด ไม่ว่าจะเป็นกรณีทำร้ายร่างกายหรือทำให้ทรัพย์สินของผู้อื่นเสียหาย หรือแม้จะเป็นการกระทำโดยประมาทให้ผู้อื่นเสียหายก็ตาม คู่ความแต่ละฝ่ายที่กล่าวอ้างข้อเท็จจริงจะต้องนำพยานบุคคลที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็นเข้าเบิกความต่อศาล คดีประเภทนี้ในขั้นตอนการสืบพยานก็ควรดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา ซึ่งจะทำให้ศาลสามารถสังเกตอาการปฏิกิริยาของพยานที่มาเบิกความเพื่อตรวจสอบและพิจารณาความน่าเชื่อถือของพยานนั้น

⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 21 บัญญัติว่า “ เมื่อคู่ความฝ่ายใดเสนอคำขอหรือคำแถลงต่อศาล

(1) ถ้าประมวลกฎหมายนี้มีบัญญัติว่า คำขอหรือคำแถลงจะต้องทำเป็นคำร้องหรือเป็นหนังสือ ก็ให้ศาลมีอำนาจที่จะยอมรับคำขอหรือคำแถลงที่คู่ความได้ทำในศาลด้วยวาจาได้ แต่ศาลต้องจดข้อความนั้นลงในรายงาน หรือจะกำหนดให้คู่ความฝ่ายนั้นยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องหรือยื่นคำแถลงเป็นหนังสือก็ได้ แล้วแต่ศาลจะเห็นสมควร ...” .

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 189 บัญญัติว่า “คดีมโนสาเร่ คือ

(1) คดีที่มีคำขอให้ปลดปล่อยทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาส่งเงินได้ไม่เกินสามแสนบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา

(2) คดีฟ้องขับไล่บุคคลใด ๆ ออกจากอสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่าหรืออาจให้เช่าได้ในขณะยื่นคำฟ้องไม่เกินเดือนละสามหมื่นบาทหรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา”.

หากเป็นการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรมาใช้ ด้วยการใช้นันทิกคำเบิกความแทนการซักถามพยานในขั้นตอนการสืบพยานนี้ ศาลก็จะขาดประโยชน์ในการตรวจสอบและพิจารณาความน่าเชื่อถือของพยานไป

การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาจึงมีความเหมาะสมยิ่งกว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรในขั้นตอนการสืบพยานของคดีประเภทนี้

2) คดีต้องนำสืบพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเอกสารจำนวนมากหรือพยานบุคคลที่มาเบิกความเกี่ยวกับข้อมูลทางวิชาการหรือทางเทคนิคที่มีความสลับซับซ้อน ดังเช่นคดีผิดสัญญา คดีประเภทนี้ในขั้นตอนการสืบพยานอาจนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรมาใช้ ด้วยการใช้นันทิกคำเบิกความในขั้นตอนการซักถามพยานฝ่ายที่อ้างควบคู่ไปกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาด้วยการถามคำถามของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งและการถามถึงของคู่ความฝ่ายที่อ้างพยานนั้น เพราะการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรในขั้นตอนนี้กับพยานหลักฐานดังกล่าวมักไม่เกี่ยวข้องกับความน่าเชื่อถือของพยาน พยานเพียงแค่เบิกความรับรองความถูกต้องของพยานเอกสารหรือข้อมูลทางวิชาการหรือทางเทคนิคเท่านั้น ซึ่งจะทำให้ช่วยประหยัดเวลาจากการมาเบิกความด้วยวาจาต่อหน้าศาล โดยหากเป็นคดีที่มีเอกสารหรือข้อมูลจำนวนมากก็ยิ่งจะทำให้ประหยัดเวลาได้มาก

ทั้งนี้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาสามารถปรับใช้ในคดีแต่ละประเภทนั้น ไม่ได้มีหลักเกณฑ์แน่นอนตายตัวว่า ในคดีดังกล่าวตามข้อ 1) จะต้องใช้การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาทั้งหมด หรือคดีตามข้อ 2) จะต้องใช้การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรด้วยการใช้นันทิกคำเบิกความแทนการซักถามพยานทั้งหมด หากแต่ต้องพิจารณาถึงลักษณะและวัตถุประสงค์ในการนำสืบพยานหลักฐานนั้น ดังเช่นในคดีละเมิด หากพยานบางปากจะต้องมาเบิกความที่เกี่ยวกับข้อมูลทางวิชาการหรือทางเทคนิค ในกรณีนี้ก็สามารถใช้นันทิกคำเบิกความแทนการซักถามพยานมาใช้ควบคู่ในคดีประเภทนี้ได้ ในทางกลับกันคดีผิดสัญญาหรือคดีที่เกี่ยวข้องกับเอกสารหรือข้อมูลจำนวนมาก หากมีพยานบุคคลบางปากที่จะต้องมาเบิกความเล่าข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับมูลเหตุแห่งคดี ในการสืบพยานบุคคลคดีประเภทนี้ก็ควรดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่คดีมากที่สุด

ดังนั้นหากนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งในขั้นตอนต่าง ๆ ให้เหมาะสมเท่าที่ไม่ขัดกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งแล้ว โดยจะสังเกตเห็นได้จากการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาในระบบกฎหมายต่างประเทศ ดังเช่น ประเทศออสเตรเลียซึ่งประสบผลสำเร็จในการนำการดำเนินกระบวนการ

ด้วยวาจามาปรับใช้จะนำมาปรับใช้ในขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ นัดพิจารณาคดีครั้งแรกเพื่อกำหนดประเด็นแห่งคดีซึ่งเทียบได้กับนัดขึ้นฟ้องสถานของไทย และในชั้นพิจารณาคดี เป็นต้น ก็จะทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็วมากขึ้น ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และสอดคล้องกับหลักการพิจารณาโดยเปิดเผย โดยเป็นประโยชน์แก่ทั้งศาลและคู่ความ

ทั้งนี้ในปัจจุบัน ศาลได้มีบทบาทในการบริหารจัดการคดี (Case Management) เพื่อแก้ไขปัญหาความล่าช้าในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี โดยการบริหารจัดการคดีนี้มีหลักการที่สำคัญ⁷ คือ

1) แยกประเภทคดีและจัดแบ่งช่องทางสำหรับคดีแต่ละประเภทตามความเหมาะสม (Allocation to track) คดีที่มีการฟ้องจะถูกแบ่งแยกประเภทตามความยุ่งยากของคดี ระยะเวลาที่ใช้ในการพิจารณาและทุนทรัพย์ และมีการจัดเข้าสู่ช่องทางการบริหารจัดการที่แตกต่างกันตามความเหมาะสม⁸

2) วางแผนคดีล่วงหน้าก่อนเริ่มพิจารณา (Pretrial Conference) ก่อนเริ่มพิจารณาคดี ศาลจะตรวจสอบประเด็นแห่งคดี พยานหลักฐานที่จำเป็นในการนำสืบและระยะเวลาที่ใช้ในการพิจารณาคดี แล้วจัดทำตารางเวลาในการพิจารณาคดีทั้งหมดไว้ล่วงหน้า

การบริหารจัดการคดีจะต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพิจารณาคดีต่อเนื่อง โดยหัวใจของการพิจารณาคดีต่อเนื่องคือการกำหนดแนวทางการพิจารณาคดีไว้ล่วงหน้า เพื่อให้คดีมีทิศทางและขอบเขตของการดำเนินคดีที่เข้าใจตรงกันทุกฝ่าย⁹

ในกระบวนการนี้การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาช่วยทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ดียิ่งกว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษร โดยศาลสามารถสอบถามคู่ความได้

⁷ ธรรมนูญ พินยาภรณ์, “การบริหารจัดการคดีเพื่อรองรับการพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการพิจารณาคดีต่อเนื่อง”, บทบัญญัติ, น.2.

⁸ คดีต่าง ๆ ที่คู่ความฟ้องร้องต่อศาลย่อมมีความแตกต่างกันทั้งเนื้อหาสาระ ทุนทรัพย์ ความซับซ้อนของข้อพิพาท ข้อกฎหมาย และลักษณะส่วนตัวของคู่ความ ดังนั้นระยะเวลาและทรัพยากรของศาลที่ใช้สำหรับคดีแต่ละเรื่องจึงไม่เท่ากัน การแบ่งแยกประเภทคดีและวิธีการดำเนินคดีสำหรับแต่ละประเภทจะช่วยให้ศาลสามารถบริหารงานทรัพยากรและเวลาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน มนตรี ศิลป์มหาบัณฑิต, “การบริหารงานคดี (Case Management)”, บทบัญญัติ, น.95-105.

⁹ บุญรอด ตันประเสริฐ, “การบริหารคดีเพื่อพิจารณาคดีต่อเนื่อง”, บทบัญญัติ, เล่ม 57 ตอน 3, 2544, น.49.

โดยตรงถึงประเด็นแห่งคดี พยานหลักฐาน และระยะเวลาที่จะนำสืบ ซึ่งสามารถโต้ตอบกันได้ในทันทีทันใด

อาจกล่าวได้ว่า การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามีความสอดคล้องหรือเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้การบริหารจัดการคดีและการพิจารณาคดีต่อเนื่องดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ศาลจะเข้ามามีบทบาทในเชิงรุกมากขึ้นยิ่งกว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษร

2.2 วิธีพิจารณาวินิจฉัยในศาลชั้นต้น

นอกจากวิธีพิจารณาวินิจฉัยในศาลชั้นต้นซึ่งใช้กับคดีแพ่งโดยทั่วไปแล้ว การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจายังอาจนำไปปรับใช้ได้ด้วยวิธีพิจารณาวินิจฉัยในศาลชั้นต้นได้ด้วย ดังนี้

2.2.1 คดีมโนสาเร่¹⁰

แนวความคิดที่จะให้วิธีการดำเนินคดีแพ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ แตกต่างไปจากการดำเนินคดีแพ่งสามัญอย่างการดำเนินคดีมโนสาเร่ นั้นเกิดขึ้นในระบบกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งส่วนใหญ่จะเรียกคดีแพ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นนี้ว่า Small Claims Cases โดยมีเหตุผลสำคัญในการกำหนดหลักเกณฑ์พิเศษสำหรับคดีแพ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ว่า เพราะการดำเนินคดีแพ่งโดยทั่วไปจะต้องใช้ทนายความและต้องเสียค่าใช้จ่ายมากอาจไม่คุ้มกับค่าเสียหายที่จะได้รับ อันเป็นเหตุให้ประชาชนไม่สามารถฟ้องร้องรักษาสิทธิของตนได้ในทางปฏิบัติหรือไม่สามารถเข้าถึงกลไกทางศาลในการรักษาสิทธิของตน (access to justice)¹¹

สำหรับวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่ของไทยนั้น ได้บัญญัติรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 189 – 195 ซึ่งมีวิธีพิจารณาที่แตกต่างไปจากคดีแพ่งสามัญทั่วไป โดย

¹⁰ คดีมโนสาเร่ ได้แก่ คดีที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ไม่เกินสามแสนบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา และคดีฟ้องขับไล่บุคคลใด ๆ ออกจากสังหาริมทรัพย์อันมีค่าเช่าหรืออาจให้เช่าได้ในขณะยื่นคำฟ้องไม่เกินเดือนละสามหมื่นบาท หรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา ตามมาตรา 189

¹¹ จุมพล ภิบุญสินวัฒน์, “รูปแบบใหม่ของการพิจารณาคดีในศาล : การดำเนินคดีมโนสาเร่,” ใน เอกสารวิชาการ เรื่อง แนวทางปฏิบัติของศาลในการพิจารณาคดีมโนสาเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยาก จัดโดย กองวิชาการ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ, น.6 (อัครา).

มีวัตถุประสงค์ที่จะปรับปรุงให้กระบวนการพิจารณาคดีในศาลเป็นกระบวนการที่เป็นการใกล้เคียง
เรียบง่าย ไม่เป็นทางการ กระชับ และประหยัด โดยเน้นการใช้กระบวนการหรือรูปแบบการ
พิจารณาคดีที่มีความยืดหยุ่นและรวดเร็ว นอกจากนี้ยังเปลี่ยนแปลงวิธีการสืบพยานที่เน้นระบบ
กล่าวหามาเป็นระบบไต่สวนเพื่อให้ศาลทำหน้าที่ไต่สวนพยานหลักฐาน และค้นคว้าหาข้อเท็จจริง
ในคดีด้วยตนเองมากกว่าที่จะปล่อยให้เป็นที่ของคู่ความ โดยวิธีพิจารณาคดีในศาลนี้ได้นำ
การดำเนินกระบวนการพิจารณาดำเนินการมาปรับใช้ในขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1) วิธีฟ้องคดีมโนสาเร่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กำหนดให้โจทก์อาจยื่นคำฟ้องเป็นหนังสือหรือมาแถลงข้อหาด้วยวาจาต่อศาลก็ได้ ตามมาตรา 191 วรรคหนึ่ง ซึ่งการมาแถลงข้อหาด้วยวาจานี้จะทำให้คู่ความที่ประสงค์จะฟ้องร้องสามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง แม้ไม่มีทนายความให้ความช่วยเหลือ อีกทั้งประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี อันเป็นการกำหนดวิธีการฟ้องคดีมโนสาเร่ให้เรียบง่ายขึ้นและเปิดโอกาสให้คู่ความได้ดำเนินคดีด้วยตนเองมากขึ้น โดยศาลหรือเจ้าหน้าที่ศาลจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในการฟ้องคดี¹² ในการบันทึกคำฟ้องด้วยวาจา และยังสามารถเข้าไปช่วยแก้ไขความบกพร่องอันเกิดจากความไม่สันทัดชัดเจนในการดำเนินคดี โดยช่วยแก้ไขคำฟ้องที่ไม่ถูกต้องหรือขาดสาระสำคัญบางเรื่องได้¹³

2) เมื่อศาลกำหนดวันนัดพิจารณาและออกหมายเรียกไปยังจำเลยแล้ว ในวันนัดพิจารณาให้ศาลไต่ถามเคลียร์ให้คู่ความได้ตกลงกัน หรือประนีประนอมยอมความกันในข้อพิพาทนั้น ก่อน ตามมาตรา 193 วรรคสอง ซึ่งการดำเนินการในชั้นตอนนี้ การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วย วาจาจะมีบทบาทอย่างสำคัญ

บทบาทของศาลในการไกล่เกลี่ยคดีนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลไกพิเศษอย่างหนึ่งของกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งเพื่อให้ข้อพิพาทระหว่างคู่ความสามารถยุติลงได้โดยไม่ต้องรอให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาดคดีโดยมีคำพิพากษา¹⁴

ในทางปฏิบัติหากศาลไม่ได้ดำเนินการไต่สวนอย่างจริงจังแล้ว โดยศาลเพียงแต่สอบถามคู่ความทั้งสองฝ่ายว่าจะสามารถประนีประนอมกันได้หรือไม่ ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้ก็ถือได้ว่าศาลได้ดำเนินการไต่สวนตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว ก็เป็นที่เชื่อได้แน่ว่าคู่ความก็คงจะไม่

¹² สิริพันธ์ พลรบ และวรรณชัย บุญบำรุง, “การเร่งรัดวิธีพิจารณาคดีมิโนสำรและคดีไม่มีข้อยุ่งยากกับหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง” วารสารนิติศาสตร์, 29 : 3 (กันยายน 2542), น. 432.

¹³ เพิ่งอ้าง, น.451.

¹⁴ เพิ่งอ้าง, น.452.

ยอมตกลงประนีประนอมยอมความกัน มาตราการบังคับให้ศาลต้องทำการไกล่เกลี่ยทุกคดีอาจจะเป็นไปได้¹⁵ โดยหากศาลดำเนินการในเรื่องนี้อย่างจริงจังก็จะได้ผลเป็นอย่างดี

3) การสอบถามคำให้การจำเลย จำเลยจะยื่นคำให้การเป็นหนังสือหรือให้การด้วยวาจาก็ได้ ตาม มาตรา 193 วรรคสาม จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวอนุญาตให้จำเลยดำเนินการได้ทั้งด้วยลายลักษณ์อักษรและด้วยวาจา ทั้งนี้หากคู่ความไม่มีทนายความให้ความช่วยเหลือ การให้การด้วยวาจาย่อมเป็นการสะดวกกว่าการให้การเป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้ศาลจะช่วยเหลือจำเลยได้ หากเห็นว่าคำให้การของจำเลยไม่ถูกต้องหรือขาดสาระสำคัญในบางเรื่อง ศาลก็มีอำนาจช่วยแก้ไขคำให้การได้¹⁶

4) การสืบพยานหลักฐาน ในชั้นนี้ มาตรา 193 จัตวา วรรคสอง ให้อำนาจศาลเป็นผู้ซักถามพยานก่อน เสร็จแล้วจึงให้ตัวความหรือทนายความซักถามเพิ่มเติมได้ กฎหมายให้ความสำคัญแก่ศาลในการมีบทบาทค้นหาความเป็นจริงเป็นหลัก ภาระหน้าที่ของตัวความหรือทนายความในการซักถามพยานมีความสำคัญในลำดับรอง¹⁷ ศาลจึงมีบทบาทสำคัญในการใช้การดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาในชั้นนี้

5) การพิพากษาคดี ตามมาตรา 194 ให้ศาลพิพากษาคดีได้โดยทำเป็นหนังสือหรือด้วยวาจา กล่าวคือศาลสามารถทำได้ทั้งการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาและการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษร

จะเห็นได้ว่าวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่ได้นำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาใช้ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเริ่มต้นคดี การพิจารณาคดี และการพิพากษาคดี อันมีลักษณะคล้ายคลึงกับวิธีพิจารณา “a day in court” ของระบบคอมมอนลอว์ ซึ่งทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีมโนสาเร่เป็นไปด้วยความรวดเร็ว กระทำต่อหน้าศาลและคู่ความสอดคล้องกับหลักการพิจารณาโดยเปิดเผย อีกทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาสที่ไม่มีความรู้ทางกฎหมายหรือผู้ยากไร้ที่ประสงค์จะดำเนินคดีได้มีโอกาสเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น เพราะกระบวนการพิจารณาเป็นไปอย่างเรียบง่าย โดยการพูดจาโต้ตอบกันระหว่างศาลและคู่ความ และเสียค่าใช้จ่ายไม่มาก

ทั้งนี้ มีประเด็นที่น่าพิจารณาคือ วิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่จะสามารถนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ทุกขั้นตอนได้หรือไม่ ในประเด็นนี้เห็นว่า ในขั้นตอนการ

¹⁵ เฟิงอ้าง, น.453.

¹⁶ เฟิงอ้าง, น.451.

¹⁷ เฟิงอ้าง, น.459.

เริ่มต้นและการพิจารณาคดีหากสามารถนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างจริงจังก็จะเกิดประโยชน์ต่อทั้งศาลและคู่ความ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาตามที่ดังกล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ข้อ 3.2

สำหรับขั้นตอนการพิพากษาคดีนั้นแม้ศาลจะพิพากษาคดีด้วยวาจาได้ก็ตาม แต่เห็นว่าในขั้นตอนนี้การพิพากษาคดีควรทำเป็นหนังสือหรือควรจดบันทึกสรุปย่อใจความสำคัญถึงคดีที่ได้ดำเนินกระบวนการพิจารณาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเป็นหลักฐานในการดำเนินคดีนั้น อีกทั้งหากคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสงค์จะอุทธรณ์คำพิพากษานี้ก็จะทำให้ศาลชั้นต้นสามารถส่งสำนวนขึ้นสู่ศาลอุทธรณ์ได้ทันทีโดยไม่ต้องมาตรวจสอบรายละเอียดของคดีอีกครั้ง

ในคดีมโนสาเร่ศาลมีบทบาทอย่างมากในการควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณา หากศาลแสดงบทบาทดังกล่าวอย่างจริงจังก็จะทำให้คดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน ซึ่งการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการบรรลุมิติวัตถุประสงค์นี้

2.2.2 คดีไม่มีข้อยุ่งยาก¹⁸

คดีไม่มีข้อยุ่งยากเป็นคดีสามัญประเภทหนึ่งไม่ใช่คดีเล็กน้อยอย่างคดีมโนสาเร่ แต่เป็นคดีที่มีประเด็นไม่มาก ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อน สมควรให้พิจารณาพิพากษาให้คดีเสร็จไปโดยรวดเร็ว กฎหมายจึงบัญญัติวิธีพิจารณาทางวิสามัญไว้เป็นพิเศษ ซึ่งคดีไม่มีข้อยุ่งยากสามารถนำหลักการในระบบไต่สวนตามที่ปรากฏในบทบัญญัติเกี่ยวกับคดีมโนสาเร่มาใช้ได้ตามมาตรา 196 วรรคสอง ที่ว่า “ถ้าศาลเห็นว่าคดีนั้นปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นคดีไม่มีข้อยุ่งยาก ไม่ว่าโจทก์จะได้ยื่นคำขอตามวรรคหนึ่งหรือไม่ ก็ให้ศาลมีคำสั่งให้นำบทบัญญัติในหมวดนี้ว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่ เว้นแต่มาตรา 190 จัตวา มาใช้บังคับแก่คดีเช่นนั้นได้ภายในบังคับต่อไปนี้ ...”

จึงเห็นได้ว่า หลักการของวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งได้เปลี่ยนแปลงบทบาทของศาลโดยการเพิ่มบทบาทที่สำคัญให้แก่ศาลมีบทบาทในการบริหารจัดการเกี่ยวกับคดี และวิธีการสืบพยานที่เป็นระบบกล่าวหามาเป็น

¹⁸ คดีไม่มีข้อยุ่งยาก ได้แก่ คดีสามัญบางประเภทซึ่งปรากฏหลักฐานเบื้องต้นผูกมัดจำเลย และศาลมีดุลพินิจเห็นว่าเป็นคดีที่ไม่น่าจะมีข้อยุ่งยาก ซึ่งกฎหมายได้วางกรอบไว้ให้หมายถึงคดีสามัญ 2 ประเภท คือ คดีที่โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยชำระเงินจำนวนแน่นอนตามตั๋วเงิน ซึ่งการรับรองหรือการชำระเงินตามตั๋วเงินนั้นได้ถูกปฏิเสธ และตามสัญญาเป็นหนังสือซึ่งปรากฏในเบื้องต้นว่าเป็นสัญญาอันแท้จริงมีความสมบูรณ์และใช้บังคับได้ตามกฎหมาย ทั้งนี้ตามมาตรา 196.

ระบบไต่สวน เพื่อให้ศาลทำหน้าที่ไต่สวนพยานหลักฐาน ค้นคว้าหาข้อเท็จจริงด้วยตนเองเพิ่มมากขึ้นกว่าในวิธีพิจารณาความอาญา ดังนั้นวิธีพิจารณาคดีไม่มีข้อยุ่งยากจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่ที่ได้นำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาใช้ในทุกขั้นตอนโดยศาลมีบทบาทอย่างมากในการควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณา

สำหรับวิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากนี้มีผู้ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าเนื่องจากบทบาทของศาลตามหลักการใหม่นี้เป็นบทบาทใหม่ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากและเป็นเรื่องที่คุณพิพากษาจำต้องมีความรู้ความชำนาญ และมีทักษะที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ โดยแท้ การจัดตั้งเป็นแผนกคดีมโนสาเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยาก เพื่อจัดให้มีผู้พิพากษาทำหน้าที่พิจารณาคดีเหล่านี้โดยเฉพาะ รวมทั้งการจัดฝึกอบรมผู้พิพากษาที่จะมาทำหน้าที่พิจารณาคดีดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่กระทรวงยุติธรรม¹⁹ จะต้องจัดเตรียมให้พร้อม²⁰

2.2.3 การพิจารณาโดยขาดนัด

แนวความคิดของกระบวนการพิจารณาโดยขาดนัดนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีที่มาจากหรือเกิดปัญหาจากการบังคับใช้หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหลักสำคัญหลักหนึ่ง คือ “หลักการรับฟังคู่ความสองฝ่าย”²¹ ซึ่งในที่นี้หมายถึง การที่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องได้รับโอกาสในการมาชี้แจงหรือแก้ต่างในคดี²²

¹⁹ แต่เดิมนั้นศาลยุติธรรมสังกัดกระทรวงยุติธรรม ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้ศาลยุติธรรมแยกออกเป็นอิสระ ศาลยุติธรรมจึงอยู่ในสังกัดสำนักงานศาลยุติธรรม.

²⁰ ธาณิศ เกศพิทักษ์, “วิธีพิจารณาคดีมโนสาเร่และคดีไม่มีข้อยุ่งยากที่แก้ไขใหม่ : บทบาทของศาลที่ต้องเปลี่ยนแปลง,” ดูเฉพาะ 46 (มกราคม – มิถุนายน), น.130.

²¹ หลักนี้เป็นหลักทั่วไปของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งทั้งในกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์ โดยมีเหตุผลอยู่ว่า เนื่องจากคำพิพากษาในคดีมีข้อพิพาทนั้นเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการเผชิญหน้ากันของคู่ความในคดีโดยวิธีการนำข้ออ้างหรือข้อต่อสู้ตลอดจนพยานหลักฐานต่าง ๆ มาแสดงต่อหน้าศาลโดยอิสระ กรณีจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คู่ความทุกฝ่ายจะต้องมีโอกาสดำเนินข้ออ้างหรือข้อต่อสู้ตลอดจนพยานหลักฐานต่าง ๆ ของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง และมีโอกาสโต้แย้งต่อสู้ทุกประเด็นของคดีที่ได้มีการพิจารณากันซึ่งสิทธิต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อาจเรียกได้ว่า “หลักการต่อสู้คดีโดยอิสระ” หลักนี้จึงนับว่าเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมที่เท่าเทียมและเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยเมื่อมีคดีพิพาทเกิดขึ้นจะมีผลทำให้คู่ความแต่ละฝ่ายต่างมีสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินคดีซึ่งกันและกัน ส่วนศาลนั้นจะมีหน้าที่เป็นผู้ควบคุมให้คู่ความใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามหลักดังกล่าว รวมทั้งตัวศาลเองก็ยังมีหน้าที่บาง

การพิจารณาโดยชาดนัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยนั้นได้มีการแก้ไขเกี่ยวกับบทบัญญัติดังกล่าวตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2543 โดยมีหลักการใหม่ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ กำหนดให้ศาลสามารถพิพากษาให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะคดีไปได้ทันทีเมื่อคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งขาดนัดยื่นคำให้การ เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นไปโดยรวดเร็ว ประหยัด และชัดเจนแน่นอนยิ่งขึ้น²³

แนวความคิดของการปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการขาดนัดนั้น มีสาเหตุอันเนื่องมาจากเห็นว่า การพิจารณาคดีโดยชาดนัดเป็นภาระแก่ศาลยุติธรรมเป็นอย่างมากในการที่จะต้องมีการสืบพยานหลักฐานประกอบคำฟ้องของโจทก์ เพื่อให้เห็นว่ามีหลักฐานเพียงพอที่จะพิพากษาให้จำเลยแพ้คดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีที่มีหลักฐานและเอกสารครบถ้วนชัดเจน เช่น คดีสถาบันการเงิน หรือคดีเกี่ยวกับสัญญาเช่าซื้อ คดีเหล่านี้ส่วนใหญ่จำเลยมักจะขาดนัดยื่นคำให้การและขาดนัดพิจารณา โดยในทางปฏิบัติศาลยังจะต้องทำการสืบพยานโจทก์ไปฝ่ายเดียว และส่วนใหญ่ศาลก็มักจะตัดสินให้จำเลยแพ้คดีตามฟ้องของโจทก์ ดังนั้น จึงควรแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งให้มีการพิจารณาคดีในกรณีมีการขาดนัดยื่นคำให้การให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว²⁴

การพิจารณาโดยชาดนัดนี้ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 197 – 207 โดยแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ การขาดนัดยื่นคำให้การ และการขาดนัดพิจารณา จึงขอแยกอธิบายดังนี้

1) การขาดนัดยื่นคำให้การ

มาตรา 197 บัญญัติว่า “เมื่อจำเลยได้รับหมายเรียกให้ยื่นคำให้การแล้ว จำเลยมิได้ยื่นคำให้การภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ตามกฎหมายหรือตามคำสั่งศาล ให้ถือว่าจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ”

ประการในการดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามหลักนี้เช่นเดียวกัน คือศึกษาเพิ่มเติมได้ใน วรรณชัย บุญบำรุง และสิริพันธ์ พลรบ, “การพิจารณาโดยชาดนัดกับหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง”, วารสารนิติศาสตร์, 30 ,น.415-464, 3 (กันยายน 2543).

²² วรรณชัย บุญบำรุง และสิริพันธ์ พลรบ, เพ็ญอ้าง, น.418.

²³ เพ็ญอ้าง, น.415.

²⁴ เพ็ญอ้าง, น.428-429.

มาตรา 198 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ถ้าจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ ให้โจทก์มีค่าขอต่อศาลภายในสิบห้าวันนับแต่ระยะเวลาที่กำหนดให้จำเลยยื่นคำให้การได้สิ้นสุดลง เพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดให้ตนเป็นฝ่ายชนะคดีโดยขาดนัด”

มาตรา 198 ทวิ บัญญัติว่า “ศาลจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งชี้ขาดให้โจทก์เป็นฝ่ายชนะคดีโดยจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การมิได้ เว้นแต่ศาลเห็นว่าคำฟ้องของโจทก์มีมูลไม่ขัดต่อกฎหมาย

เพื่อประโยชน์ในการพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีตามวรรคหนึ่ง ศาลอาจสืบพยานเกี่ยวกับข้ออ้างของโจทก์หรือพยานหลักฐานอื่นไปฝ่ายเดียวตามที่เห็นว่าจำเป็นก็ได้ ...”

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น จึงเห็นได้ว่า เมื่อจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การแล้ว ศาลอาจพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีได้เมื่อเห็นว่า คำฟ้องของโจทก์มีมูลและไม่ขัดต่อกฎหมาย โดยศาลจะสืบพยานหลักฐานไปฝ่ายเดียวด้วยหรือไม่ก็ได้เป็นดุลพินิจของศาล

โดยในกรณีที่ศาลเห็นสมควรให้สืบพยานหลักฐานอื่นนั้น เห็นว่าการสืบพยานดังกล่าวควรกระทำโดยอาศัยการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจา กล่าวคือ กรณีการสืบพยานบุคคลควรให้มาเบิกความต่อศาลด้วยตนเอง ไม่ควรให้นำสืบโดยอาศัยเฉพาะบันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยาน หากมีการใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานและกรณีมีข้อสงสัยเกี่ยวกับข้อเท็จจริงนั้นหรือศาลเห็นสมควร ก็ควรให้พยานนั้นมาศาลเพื่อตอบข้อซักถามของศาล ทั้งนี้เพื่อศาลจะได้สัมผัสกับพยานโดยตรง หากพยานบุคคลที่นำสืบฝ่ายเดียวนั้นไม่น่าเชื่อถือหรือไม่ถูกต้อง หรือหากเป็นกรณีนำสืบพยานเอกสารหรือพยานวัตถุอื่นศาลก็ควรได้สอบถามคู่ความฝ่ายนั้นว่าพยานเอกสารหรือพยานวัตถุต่าง ๆ มีที่มาอย่างไร รับฟังได้หรือไม่ หากเพียงแต่ให้ส่งพยานเอกสารหรือพยานวัตถุเข้าสู่สำนวนประกอบการพิจารณาเท่านั้น ศาลก็อาจมิได้ตรวจสอบถึงความถูกต้องหรือความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานนั้น ๆ ได้ ในการนี้จะทำให้ศาลสามารถให้ความคุ้มครองกับจำเลยที่มีได้เข้ามาในการดำเนินกระบวนการพิจารณา

2) การขาดนัดพิจารณา

มาตรา 200 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 198 ทวิ และมาตรา 198 ตรี ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มาศาลในวันสืบพยานและไม่ได้รับอนุญาตจากศาลให้เลื่อนคดี ให้ถือว่าคู่ความฝ่ายนั้นขาดนัดพิจารณา”

มาตรา 201 บัญญัติว่า “ถ้าคู่ความทั้งสองฝ่ายขาดนัดพิจารณาให้ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีนั้นเสียจากสารบบความ”

มาตรา 202 บัญญัติว่า “ถ้าโจทก์ขาดนัดพิจารณา ให้ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีนั้นเสียจากสารบบความ เว้นแต่ ...”

มาตรา 204 บัญญัติว่า “ถ้าจำเลยขาดนัดพิจารณา ให้ศาลพิจารณาและชี้ขาดตัดสินคดีนั้นไปฝ่ายเดียว”

มาตรา 206 บัญญัติว่า “คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะร้องต่อศาลให้วินิจฉัยชี้ขาดคดีให้ตนเป็นฝ่ายชนะโดยอาศัยเหตุแต่เพียงว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งขาดนัดพิจารณานั้นหาได้ไม่ ให้ศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดีให้คู่ความที่มาศาลเป็นฝ่ายชนะต่อเมื่อศาลเห็นว่าข้ออ้างของคู่ความเช่นนั้นมิมูลและไม่ขัดต่อกฎหมาย ...

เพื่อประโยชน์ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีตามวรรคหนึ่ง ให้นำบทบัญญัติมาตรา 198 ทวิ วรรคสอง และวรรคสาม มาใช้บังคับแก่คดีของคู่ความฝ่ายที่มาศาลโดยอนุโลม”

จะเห็นได้ว่าวิธีพิจารณาคดีโดยขาดนัดพิจารณาตามบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นได้กำหนดหลักการในการทำงานเกี่ยวกับกรณีขาดนัดยื่นคำให้การ ดังนั้นหากมีการสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมก็ควรนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ดังที่กล่าวไว้แล้ว

3. การนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในการดำเนิน

กระบวนการพิจารณาคดีประเภทอื่น

นอกเหนือจากคดีแพ่งแล้วยังสามารถนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้กับการดำเนินกระบวนการพิจารณาประเภทอื่นได้ด้วย ในที่นี้จะขอกล่าวถึงคดีแรงงาน ซึ่งเป็นคดีที่คู่ความฝ่ายหนึ่ง(ลูกจ้าง)มักจะมีความรู้ทางกฎหมายและฐานะทางการเงินที่ดีกว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง(นายจ้าง) ดังนี้

คดีแรงงาน หมายถึง คดีระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างและบุคคลซึ่งกฎหมายได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ไว้ มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากคดีแพ่งและคดีอาญาทั่วไป เพราะเป็นข้อขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน หรือเกี่ยวกับสิทธิของนายจ้างและลูกจ้างตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน หรือกฎหมายว่าด้วยแรงงานสัมพันธ์ คดีแรงงานนี้จึงควรได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้มีความรู้และความเข้าใจในปัญหาแรงงาน โดยควรเป็นไปด้วยความสะดวก ประหยัด รวดเร็ว เสมอภาค และเป็นธรรม เพื่อให้คู่ความมีโอกาสประนีประนอมยอมความและสามารถกลับไปทำงานร่วมกันโดยไม่เกิดความรู้สึกเป็นอริต่อกัน ซึ่งจำเป็นต้อง

ยกเว้นขั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหลายกรณีด้วยกัน²⁵

โดยจะขอลำถึงการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาใช้ในคดีแรงงานแยกออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นตอนการเริ่มต้นคดี

การฟ้องคดีในศาลแรงงานสามารถทำได้ 2 วิธีด้วยกัน²⁶ คือ การฟ้องคดีด้วยวาจา และการฟ้องคดีเป็นหนังสือ

สำหรับการฟ้องคดีเป็นหนังสือนี้ ผู้ฟ้องคดีอาจจะต้องมีทนายความหรือผู้มีความรู้ทางกฎหมายให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดี แต่การฟ้องคดีด้วยวาจาซึ่งเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจานี้ ผู้ฟ้องคดีสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง โดยศาลจะเป็นผู้ช่วยเหลือให้คำแนะนำในการดำเนินคดีแก่ผู้ที่ไม่ติดต่อกับฟ้องคดีนั้น²⁷ โดยในทางปฏิบัติโจทก์จะไปพบนิติกร ซึ่งจะสอบถามเบื้องต้นถึงการฟ้องคดี และจะพาโจทก์พบผู้พิพากษา จากนั้นผู้พิพากษาจะสอบถามและบันทึกข้อกล่าวหาของโจทก์ในแบบพิมพ์ (รง.1) คำฟ้อง แล้วจะอ่านคำฟ้องให้โจทก์ฟัง หากถูกต้องก็จะให้โจทก์ลงลายมือชื่อไว้ในคำฟ้องนั้น²⁸

สำหรับการให้การในคดีแรงงานนั้น จำเลยอาจให้การได้ 2 วิธีเช่นเดียวกัน คือ การให้การด้วยวาจา และการให้การเป็นหนังสือ โดยการให้การด้วยวาจาย่อมสะดวกแก่จำเลย แต่หากคดีมีข้อเท็จจริงละเอียด ซับซ้อน จำเลยควรยื่นคำให้การเป็นหนังสือจะสะดวกในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่²⁹ ทั้งนี้โดยหลักเกณฑ์ในการยื่นคำให้การของจำเลยยังคงต้องพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 46 , 67 , 177 เนื่องจากพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงาน

²⁵ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522.

²⁶ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 35.

²⁷ เกษมสันต์ วิลาวรรณ, การดำเนินคดีในศาลแรงงาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2547) น.63-64.

²⁸ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายแรงงาน, หน่วยที่ 7-15, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก. ภาพพิมพ์, 2532), น.882.

²⁹ เกษมสันต์ วิลาวรรณ, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 27, น.94.

และวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มิได้บัญญัติถึงแบบและลักษณะของคำให้การไว้ โดยเฉพาะ³⁰

2) ขั้นตอนการพิจารณาคดี

ในวันนัดพิจารณา เมื่อโจทก์และจำเลยมาพร้อมกันแล้ว ศาลจะดำเนินการไต่ถามเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายตกลงหรือประนีประนอมยอมความกัน โดยให้ถือว่า คดีแรงงาน มีลักษณะพิเศษอันควรระงับลงได้ด้วยความเข้าใจอันดีต่อกัน เพื่อที่ทั้งสองฝ่ายจะได้มีความสัมพันธ์อันดีต่อไป³¹

วิธีการไต่ถามของศาลมีหลายวิธีด้วยกันแล้วแต่ผู้พิพากษาแต่ละคนจะเลือกใช้ เช่น การชี้แจงถึงผลดีผลเสียในการดำเนินคดีต่อไป การพูดจาให้ทั้งสองฝ่ายเห็นอกเห็นใจกัน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า การไต่ถามต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาเป็นกลไกสำคัญในขั้นตอนนี้ ซึ่งถือว่าเป็นวิธีระงับข้อพิพาทแรงงานที่ดีที่สุดเท่าที่ปฏิบัติอยู่ในทุกประเทศ³² ส่วนจะได้รับผลดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับความเอื้ออำนวยในการไต่ถามของผู้พิพากษาเป็นสำคัญ

เมื่อศาลไต่ถามแล้วคู่ความไม่อาจตกลงหรือประนีประนอมยอมความกันได้ ศาลจะถามคำให้การจำเลย โดยจำเลยจะให้การด้วยวาจาหรือให้การเป็นหนังสือก็ได้ดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น

หากจำเลยให้การปฏิเสธ ศาลจะตรวจคำฟ้อง คำให้การ และคำแถลงรับของคู่ความแล้วกำหนดประเด็นข้อพิพาท จากนั้นก็จะกำหนดให้คู่ความแต่ละฝ่ายนำพยานหลักฐานมาสืบ

ในการสืบพยานบุคคลในศาลแรงงานจะแตกต่างจากศาลยุติธรรมทั่วไป กล่าวคือ ในการซักถามนั้น ศาลอาจให้พยานเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคดีและศาลจดบันทึกไปตามที่เห็นว่าเกี่ยวกับประเด็นข้อพิพาทก็ได้ หรือจะตั้งคำถามกับพยานเป็นข้อ ๆ เพื่อหาข้อเท็จจริงไปตามลำดับก็ได้ เมื่อศาลซักถามพยานเสร็จแล้ว คู่ความทั้งสองฝ่ายอาจแถลงขออนุญาตซักถามพยานก็ได้ ศาลอาจอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ถามก็ได้ ในกรณีที่ศาลอนุญาตให้ถาม คู่ความจะต้องซักถามพยานนั้นดังเช่นพยานที่ตนอ้างเข้ามา ไม่มีการถามค้านหรือถามตงแต่อย่างใด³³ จึงเห็นได้ว่าในขั้นตอนนี้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาเป็นหลัก

³⁰ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 28, น.923.

³¹ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

มาตรา 38.

³² เกษมสันต์ วิลาวรรณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 27, น. 118-119.

³³ เฟิงอ้าง, น. 129.

3) ขั้นตอนการพิพากษาคดี

ก่อนที่ศาลจะพิพากษาคดี คู่ความอาจแถลงการณ์ปิดคดีต่อศาลได้ โดยการแถลงการณ์นี้อาจทำได้ 2 วิธี คือ การแถลงการณ์ด้วยวาจา และการแถลงการณ์ด้วยหนังสือ ดังเช่นในคดีแพ่งทั่วไป

เมื่อคดีเสร็จจำนวน ศาลจะอ่านคำพิพากษาให้คู่ความฟัง คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลแรงงานให้ทำเป็นหนังสือ และต้องกล่าวหรือแสดงข้อเท็จจริงที่ฟังได้โดยสรุป และคำวินิจฉัยในประเด็นแห่งคดีพร้อมด้วยเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยนั้น³⁴ จึงอาจกล่าวได้ว่า ในขั้นตอนนี้การดำเนินกระบวนการพิจารณาได้กระทำด้วยลายลักษณ์อักษร

เราจะเห็นได้ว่า ในการดำเนินคดีแรงงานนั้นได้นำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาใช้เกือบจะทุกขั้นตอนของคดี โดยมีขั้นตอนและลักษณะในการดำเนินกระบวนการพิจารณาค้ายคลึงกับวิธีพิจารณาคดีมโนสำเนา เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นไปโดยสะดวก ประหยัด รวดเร็ว และเที่ยงธรรม ตามหลักการของคดีแรงงาน

4. กรณีศึกษา

พยานหลักฐานที่จะนำมาใช้ในการตัดสินคดีแพ่งมีอยู่หลายประเภท อันได้แก่ พยานเอกสาร พยานวัตถุ และพยานบุคคล ซึ่งในการวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินคดีแพ่งนั้นจะให้ความสำคัญกับพยานเอกสารมากกว่าพยานบุคคลและพยานวัตถุ ซึ่งตรงกันข้ามกับคดีอาญาจะให้ความสำคัญกับพยานบุคคลและพยานวัตถุมากกว่าพยานเอกสาร แม้ว่าพยานเอกสารจะมีความสำคัญต่อคดีแพ่งมาก แต่ในทางปฏิบัติพยานบุคคลจะเป็นสื่อกลางนำพยานเอกสารเข้าสู่สำนวนในคดีแพ่งโดยส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนั่งพิจารณาคดีในคดีแพ่ง จะเห็นได้ว่าแทบทุกคดีล้วนเป็นการสืบพยานบุคคลเป็นส่วนใหญ่ เว้นแต่คดีแพ่งบางประเภทเท่านั้นที่สามารถส่งเอกสารแทนการสืบพยานได้ และการสืบพยานในคดีแพ่งบางคดี คู่ความต่างแถลงว่าประสงค์จะนำสืบพยานบุคคลหลายปาก บางคดีมีถึง 300-400 ปาก ซึ่งต้องใช้เวลากการสืบพยานนานมาก โดยอาจใช้เวลานานถึง 3-4 ปี อันทำให้เกิดปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาคดีโดยไม่จำเป็น ด้วยเหตุนี้จึงมีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาคดีแพ่งและหาแนว

³⁴ ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522

ทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวหลายวิธี ซึ่งวิธีการแก้ไขวิธีหนึ่งก็คือ การพัฒนาระบบการใหม่ในการสืบพยานบุคคลในคดีแพ่งเพื่อให้เกิดความรวดเร็วยิ่งขึ้น³⁵ อันได้แก่

1. การใช้สื่อ video conferencing ในการสืบพยานบุคคล
2. การใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานบุคคล

เพื่อประโยชน์ในการศึกษาถึงการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในกระบวนการพิจารณาคดีแพ่ง จึงขอยกตัวอย่างประกอบการศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

4.1 การใช้สื่อ video conferencing ในการสืบพยานบุคคล

เครื่องมือการสื่อสารที่เรียกว่า video conferencing เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (two way communication) โดยสัญญาณภาพและเสียงจะถูกส่งไปในท่อสัญญาณเดียวกันทั้งไปและกลับ ผู้ส่งสัญญาณและผู้รับสัญญาณสามารถติดต่อสื่อสารโต้ตอบกันได้โดยจะเห็นภาพของบุคคลและเหตุการณ์ซึ่งกันและกัน ทั้งในระยะทางห่างไกลหรือในระยะใกล้³⁶

การนำสื่อ video conferencing มาใช้ในขั้นตอนการสืบพยานบุคคลในศาล ก็เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ 2 ประการ³⁷ คือ

- 1) เป็นการใช้สื่อในระยะใกล้ โดยพยานอาจอยู่ในสถานที่เดียวกันแต่ไม่ได้เผชิญหน้ากัน ทั้งนี้เพื่อปกป้องคุ้มครองพยาน เหมาะสมกับการสืบพยานเด็กในคดีอาญา
- 2) เป็นการใช้สื่อในระยะไกล เพื่อความสะดวกรวดเร็วโดยที่พยานไม่ต้องเดินทางมาเบิกความที่ศาล เหมาะสมกับการสืบพยานบุคคลในคดีแพ่ง

นอกจากนี้การใช้สื่อ video conferencing อาจพิจารณาได้ในแง่ของระบบบันทึกคำพยาน กล่าวคือแทนที่ศาลจะเป็นผู้บันทึกและให้เจ้าหน้าที่เป็นผู้ถอดเทป แต่จะใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยบันทึกคำเบิกความ

³⁵ วรณัฐ สักขีใหม่, “พัฒนาระบบการสืบพยานบุคคลในศาลแพ่ง,” เอกสารงานวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการอบรมหลักสูตร “ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)” รุ่นที่ 7 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม พ.ศ. 2547, น.9-10 (อัดสำเนา).

³⁶ พนิดา เสวตสุนทร, “การสืบพยานบุคคลในคดีอาญาโดยใช้สื่อภาพและเสียงปฏิสัมพันธ์,” ดุลพาน, เล่ม 1, ปีที่ 47, น.32, (มกราคม – เมษายน 2543)

³⁷ วรณัฐ สักขีใหม่, อ่าแล้ว เจริญรอกที่ 35, น.11.

เมื่อพิจารณาลักษณะของการใช้สื่อ video conferencing ในการสืบพยานบุคคลแล้ว เห็นได้ว่าไม่กระทบถึงกระบวนการเบิกความของพยานบุคคลที่ต้องเบิกความด้วยวาจา และพยานบุคคลนั้นก็ยังคงเบิกความต่อหน้าคู่ความและผู้พิพากษา เพียงแต่ในความเป็นจริงอยู่กันคนละที่เท่านั้น ดังนั้นการรับฟังพยานบุคคลที่เบิกความโดยผ่านสื่อ video conferencing จึงไม่น่าจะแตกต่างกับการรับฟังพยานบุคคลที่มาเบิกความในศาลโดยปกติ³⁸

ในศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางของไทยก็ได้วางหลักดังกล่าวไว้ในข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2540 ข้อ 32 ว่า เมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายมีคำขอและศาลเห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสืบพยานบุคคลที่อยู่นอกศาลโดยระบบการประชุมทางจอภาพ (video conference) ได้ และการสืบพยานบุคคลโดยระบบการประชุมทางจอภาพให้ถือเสมือนว่าพยานเบิกความในห้องพิจารณาของศาล

ข้อดีและข้อเสียของการใช้สื่อ video conferencing ในการสืบพยานบุคคล³⁹

1) ข้อดี

- ช่วยให้เกิดความสะดวกแก่พยานบุคคลที่อยู่ห่างไกลไม่ต้องเดินทางมาเบิกความที่ศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งพยานบุคคลที่อยู่ต่างประเทศ
- การส่งประเด็นไปสืบพยานที่ศาลอื่น บางครั้งอาจทำให้เกิดความล่าช้า แต่ถ้าใช้ video conferencing แทนจะทำให้เกิดความรวดเร็วขึ้น
- คดีบางประเภทต้องการความเชี่ยวชาญของศาลโดยเฉพาะ หากพยานบุคคลนั้นอยู่นอกเขตอำนาจศาลดังกล่าว และต้องส่งประเด็นไปสืบพยานที่ศาลอื่น กรณีนี้อาจทำได้ ข้อเท็จจริงไม่ครบถ้วน แต่ถ้าใช้ video conferencing แทนการส่งประเด็น จะทำให้ได้ข้อเท็จจริงครบถ้วนมากที่สุด

2) ข้อเสีย

- การติดตั้งสื่อภาพและเสียง ตลอดจนการดัดแปลงห้องพิจารณาสำหรับการใช้สื่อ video conferencing นั้น ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก
- ทำให้การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของพยานลดลง เนื่องจากการไม่มีการเผชิญหน้าโดยตรง

³⁸ เฟิงอ๋าง, น.15.

³⁹ เฟิงอ๋าง, น.11.

³⁹ เฟิงอ๋าง, น.17.

จึงเห็นได้ว่าการใช้สื่อ video conferencing ในการสืบพยานบุคคลนี้เป็นการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจามาปรับใช้ในอีกรูปแบบหนึ่งเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ทั้งคู่ความและศาล ทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็ว

ในอนาคตอาจมีการใช้สื่อ video conferencing นี้ใช้กับการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งอื่น ๆ ต่อไป เช่น การยื่นคำขอ คำแถลงต่าง ๆ หรือการอ่านคำพิพากษา เป็นต้น

4.2 การใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยาน⁴⁰

ในการพิจารณาคดีแพ่งนั้น การสืบพยานบุคคลเป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญในการดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นอย่างมาก ซึ่งแม้ว่าส่วนใหญ่ของการพิจารณาคดีแพ่งจะขึ้นอยู่กับพยานเอกสารเป็นหลักก็ตาม แต่การนำสืบพยานเอกสารจำเป็นต้องอาศัยพยานบุคคลเป็นผู้นำสืบพยานเอกสารนี้เข้าสู่สำนวนความ การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งจึงเป็นการสืบพยานบุคคลเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้วิธีการสืบพยานบุคคลกฎหมายกำหนดให้พยานบุคคลต้องมาเบิกความด้วยวาจาต่อหน้าศาล

ปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาคดีแพ่งนั้น สาเหตุหนึ่งก็มาจากการสืบพยานบุคคลเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากการสืบพยานบุคคลในคดีแพ่งโดยส่วนมากมักจะเป็นการสืบพยานบุคคลประกอบเอกสารเพื่อยืนยันความถูกต้องของเอกสาร แต่หากพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของหลักกฎหมายของการสืบพยานด้วยวาจา จะเห็นได้ว่าการที่กฎหมายประสงค์ให้พยานบุคคลมาเบิกความด้วยวาจาก็เพื่อให้คำเบิกความของพยานนั้นมีความน่าเชื่อถือและมีน้ำหนักมากขึ้น คุณค่าและความน่าเชื่อถือของพยานบุคคลสืบประกอบเอกสารจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเบิกความด้วยวาจา เพราะเป็นการเบิกความตามที่ปรากฏชัดเจนอยู่ในเอกสาร มิใช่เบิกความจากสิ่งที่ตนได้รู้เห็นจากความทรงจำแต่อย่างใด⁴¹

ทั้งนี้หากเป็นเรื่องรายละเอียดเกี่ยวกับตัวเลขหรือข้อมูลที่เป็นแบบแผนเชิงวิชาการในทำนองเดียวกับพยานผู้เชี่ยวชาญ จะทำให้การสืบพยานบุคคลในกรณีดังกล่าวต้องใช้ระยะเวลา

⁴⁰ ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน วันทนา วิริยะแพทย์สม, “การใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานในคดีแพ่ง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2544.)

⁴¹ วันทนา วิริยะแพทย์สม, “การใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานในคดีแพ่ง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2544,) น.3.

มาก แต่หากเปลี่ยนวิธีการสืบพยานบุคคลดังกล่าวจากการซักถามด้วยวาจาเป็นการทำบันทึกคำเบิกความแล้ว กล่าวคือ ในลำดับของการซักถามพยานของคู่ความฝ่ายที่อ้าง (examination – in – chief) ไม่ต้องกระทำด้วยวาจาต่อหน้าศาลทั้งหมด แต่จัดทำเป็นบันทึกคำเบิกความล่วงหน้า และเมื่อมาถึงวันพิจารณาคดี หลังจากพยานผู้ทำบันทึกสาบานตนและรับรองความถูกต้องของบันทึกนั้น ก็ให้ถือว่าเบิกความด้วยวาจาต่อหน้าศาลแล้ว สามารถถามค้านและถามตงต่อได้ทันที ก็จะทำให้การสืบพยานปากนี้สะดวก รวดเร็ว ประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น และไม่ทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาดังกล่าวเสียความเที่ยงธรรมไป เนื่องจากพยานผู้ทำบันทึกยังคงต้องมาศาลเพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งถามค้านด้วย

การยื่นบันทึกถ้อยคำยืนยันข้อเท็จจริงหรือคำเบิกความพยานล่วงหน้านับเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถทำให้การสืบพยานของคู่ความเสร็จไปโดยรวดเร็ว วิธีการเช่นนี้ได้มีการนำมาใช้เป็นครั้งแรกที่สำนักงานอนุญาตไต่สวนการ กระทรวงยุติธรรม เมื่อปีพ.ศ. 2537 และนับจากนั้นเป็นต้นมาข้อพิพาททุกคดีที่ดำเนินการในสำนักงานอนุญาตไต่สวนการก็ใช้วิธีการเช่นนี้ตลอดมา ทำให้สามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเสร็จไปโดยรวดเร็ว ต่อมาได้มีการนำวิธีการเช่นเดียวกันนี้มาใช้ในศาลฎีกาชั้นกลาง โดยออกเป็นข้อกำหนดคดีฎีกาชั้นกลาง พ.ศ. 2539 ข้อ 22⁴² และศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางก็ได้นำไปออกเป็นข้อกำหนดคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2540 ข้อ 29 และข้อ 30 ในทำนองเดียวกัน⁴³

ข้อดีและข้อเสียของการใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยาน⁴⁴

⁴² ข้อกำหนดคดีฎีกาชั้นกลาง พ.ศ. 2539 ข้อ 22 กำหนดว่า “ในการสืบพยานบุคคล ศาลจะอนุญาตให้พยานนำบันทึกช่วยจำ หรือบันทึกถ้อยคำของพยานที่บันทึกไว้ล่วงหน้ามาใช้ประกอบการเบิกความได้

บันทึกถ้อยคำของพยานที่บันทึกไว้ล่วงหน้าตามวรรคหนึ่ง ให้ใช้กระดานขนาดเดียวกันกับแบบพิมพ์ของศาล และคู่ความฝ่ายที่อ้างพยานต้องส่งสำเนาทะเบียนถ้อยคำดังกล่าวต่อศาลและคู่ความฝ่ายอื่นทราบล่วงหน้าอย่างน้อยเจ็ดวันก่อนวันสืบพยานบุคคลนั้น การสืบพยานบุคคลดังกล่าวให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง บันทึกถ้อยคำของพยานที่ทำไว้ล่วงหน้าดังกล่าว เมื่อพยานเบิกความรับรองแล้วให้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของคำเบิกความตอบคำถาม”

⁴³ ภาณุ รังสีสหัส, “กระบวนการใหม่ในการพิจารณาคดี”, อุลพาณ, เล่ม 1, ปีที่ 46, น.146, (มกราคม-มิถุนายน 2542).

⁴⁴ วันทนา วิริยะแพทย์สม, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 41, น.114-122.

1) ข้อดี

เราอาจพิจารณาข้อดีของการใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานได้ในหลายแง่มุมด้วยกัน กล่าวคือ

1.1 ในแง่ของระยะเวลาในการพิจารณาคดี จะลดลงอย่างมาก

1.2 ในแง่ของผู้พิพากษา พบว่าผู้พิพากษาลดความตึงเครียดและความเหนื่อยล้าในการพิจารณาคดีแต่ละนัดลง ผู้พิพากษาสามารถนั่งพิจารณาสืบพยานได้หลายปากมากขึ้น และสามารถใช้สมมติในการควบคุมการพิจารณาคดีได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อผู้พิพากษาใช้เวลาในห้องพิจารณาน้อยลงย่อมทำให้มีเวลาในการพิจารณาสั่งคำร้องและงานที่เสนอในแต่ละวันได้มากขึ้น การสะสมของงานค้างก็ย่อมลดน้อยลง

1.3 ในแง่ของทนายความ พบว่าทนายความมีความตึงเครียดระหว่างพิจารณาคดีน้อยลง เนื่องจากไม่ต้องระวังว่าผู้พิพากษาจะจดบันทึกคำเบิกความของพยานไว้ครบถ้วนตามที่ตนต้องการหรือไม่ ขณะเดียวกันทนายความจำเป็นต้องมีการเตรียมคดีให้พร้อมมากยิ่งขึ้น และมีความสามารถในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของตนเองและของอีกฝ่ายมากยิ่งขึ้น

1.4 ในแง่ของพยาน พบว่าพยานมีความพึงพอใจในการมาเบิกความต่อศาลมากขึ้น ลดความตึงเครียด และใช้เวลาในศาลลดลง

1.5 ในแง่ของระบบการพิจารณาโดยรวม ทำให้บรรยากาศในการพิจารณาคดีเป็นไปอย่างเรียบง่ายและสง่างาม โดยความตึงเครียดในการพิจารณาคดีจะอยู่ที่เนื้อหาของคดีมากกว่า นอกจากนี้ยังเป็นส่วนสนับสนุนสำคัญต่อการพิจารณาคดีต่อเนื่อง

อาจกล่าวได้ว่าการใช้บันทึกคำเบิกความมีประโยชน์หลายประการ คือ สะดวก รวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรม อันถือได้ว่าเป็นเป้าหมายอุดมคติของกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน

2) ข้อเสีย

ในทางปฏิบัติของการใช้บันทึกคำเบิกความนี้อาจมีข้อเสียบางประการ คือ

2.1 เป็นการลดคุณค่าและความน่าเชื่อถือของพยานบุคคล ทำให้ศาลไม่สามารถประเมินความน่าเชื่อถือของพยานบุคคลจากการซักถามพยานได้

2.2 อาจมีการสร้างพยานหลักฐานเท็จได้โดยง่าย

2.3 อาจมีการบรรยายรายละเอียดฟุ้งเฟ้อไม่เกี่ยวกับประเด็น

2.4 เป็นการขัดต่อหลักการห้ามใช้คำถามนำ

2.5 เป็นการขัดต่อหลักการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย

จะเห็นได้ว่าการใช้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานนี้เป็นการนำการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยลายลักษณ์อักษรมาใช้แทนการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาในบางขั้นตอน เพื่อความเหมาะสมในการดำเนินกระบวนการพิจารณา โดยการนำบันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานมาใช้ในคดีแพ่ง⁴⁵ นั้นอาจพิจารณาลักษณะของคดีที่เหมาะสมได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1) คดีแพ่งซึ่งมีลักษณะของการสืบพยานบุคคลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางวิชาการหรือทางเทคนิคที่มีความซับซ้อน

2) คดีแพ่งซึ่งมีลักษณะของการสืบพยานบุคคลประกอบเอกสาร

ทั้งนี้บันทึกคำเบิกความแทนการซักถามพยานไม่เหมาะสมอย่างยิ่งกับคดีที่พยานบุคคลจะต้องมาเบิกความพิสูจน์การกระทำผิดของจำเลยดังเช่นในคดีละเมิด เนื่องจากต้องอาศัยหลักการพิจารณาคดีด้วยวาจามาแสดงคุณค่าและความน่าเชื่อถือของพยานบุคคลนั้น เพื่อให้ศาลนำมาประเมินน้ำหนักของพยานบุคคล อย่างไรก็ตามหากเป็นการสืบพยานบุคคลในประเด็นอื่นที่ไม่ใช่การพิสูจน์การกระทำผิดของจำเลย ก็อาจใช้บันทึกคำเบิกความนี้ได้

จึงเห็นได้ว่าการดำเนินกระบวนการพิจารณาด้วยวาจาสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งได้ทั้งวิธีพิจารณาสามัญและวิธีพิจารณาวิสามัญในศาลชั้นต้น รวมถึงคดีประเภทอื่นซึ่งในที่นี้ได้กล่าวถึง คดีแรงงาน ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็ว สอดคล้องต่อหลักการพิจารณาโดยเปิดเผย และเปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่มีความรู้ทางกฎหมายหรือผู้ยากไร้ได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น

⁴⁵ วันทนา วิริยะแพทยสม, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 41, น.123-129.